

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

TEKSTİL SEKTÖRÜNDE KAYITLI İSTİHDAMIN TEŞVİK EDİLMESİ PROJESİ

TRH1.3.PREII/P-03/224

KAYITLI İSTİHDAMIN AVANTAJLARI VE KAYIT DIŞI İSTİHDAMIN RİSKLERİ

İNSAN KAYNAKLARININ
GELİŞTİRİLMESİ
PROGRAM OTORİTESİ

SOSYAL GÜVENLİK KURUMU

T.C. ÇALIŞMA VE
SOSYAL GÜVENLİK
BAKANLIğI

“Bu yayın Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti’nin mali katkısıyla hazırlanmıştır. Bu yayının içeriğinden yalnızca Düzce TSO sorumludur ve bu içerik hiçbir şekilde Avrupa Birliği veya Türkiye Cumhuriyeti’nin görüş ve tutumunu yansıtmemaktadır.”

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

KAYITLI İSTİHDAMIN TEŞVİKİ II (PRE II) İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Operasyonel Programı IPA IV. Bileşeni

TRH1.3.PREII/P-03/224

Sektöründe Kayıtlı
İstihdamın Teşviki

TEKSTİL SEKTÖRÜNDE KAYITLI İSTİHDAMIN TEŞVİK EDİLMESİ PROJESİ

KAYITLI İSTİHDAMIN AVANTAJLARI VE KAYIT DIŞI İSTİHDAMIN RİSKLERİ

**iKG
PRO**

İNSAN KAYNAKLARININ
GELİŞTİRİLMESİ
PROGRAM OTORİTESİ

SGK
SOSYAL GÜVENLİK KURUMU

ÇSGB
T.C. ÇALIŞMA VE
SOSYAL GÜVENLİK
BAKANLIĞI

Tekstil
Sektöründe Kayıtlı
İstihdamın Teşvik
Edilmesi Projesi

Kitap Adı

Kayıtlı İstihdamın Avantajları ve Kayıt Dışı İstihdamın Riskleri

Yazarın Adı

Tuncay Yüksel

Yayın Tarihi

2016

Yayıncı

Düzce Ticaret ve Sanayi Odası

Tasarım

Mikro Ticaret Bilişim ve Danışmanlık

İÇİNDEKİLER

A.GİRİŞ	7
B.KAYITDIŞI EKONOMİ	9
Yolsuzluk ve Kayıtdışı Ekonomi	11
Kayıtdışı Ekonominin Ölçülmesi	14
Kayıtdışı Ekonominin Büyüklüğü.....	15
Türkiye’de Tekstil Sektörü	16
Firmalar ve Çalışanlara Göre Türkiye’de Sektörel Kayıtdışılık	18
Firmalar ve Çalışanlara Göre Türkiye’de Kayıtdışılığın Nedenleri ...	21
Kayıt Dışı İstihdam Sorunu ve Kayıtlı İstihdamın Avantajları.....	23
C.KAYNAKÇA.....	32

Tekstil
Sektöründe Kayıtlı
İstihdamın Teşvik
Edilmesi Projesi

A.GİRİŞ

Kayıtdışı ekonomi aslında bir şemsiye kavramdır ve tanımı gereği ölçülemeyen ekonomik faaliyetler, geliştirilen çok sayıda yöntemle ölçülmeye çalışılmıştır. Yolsuzluk, kendi veya yakınları için menfaat temin etmek amacıyla ortaya konan bilinçli uyumsuzluktur. Tanzi (1998) yolsuzluğu, maliyet azaltıcı ve fayda artırıcı, rüşvet alan tarafından başlatılan ve rüşvet veren tarafından başlatılan, merkezi ve merkezi olmayan, tahmin edilebilen veya keyfi (düzensiz) ve nakit ödemesi içeren ve içermeyen olmak üzere farklı kategorilere ayırmaktadır.

Kayıtdışı ekonomi ve yolsuzluk arasında bazı potansiyel bağlantı noktaları mevcuttur. Bir defa yasal olmayan bu iki türde yer alan aktiviteler benzeri ortamlarda yeşerir.

Kayıtdışılığı ölçme metotları çok çeşitlidir. Mikro ve makro verileri kullananlar, basit muhasebe yöntemlerini kullananlar ve ekonometrik çerçeveye sahip olanlar gibi değişik metotlar vardır.

Günümüzde kayıt dışı çalışan bir birey sosyal haklardan faydalanamamakta ve de bunun en büyük sıkıntısı sağlık ile ilgili konularda yaşamaktadır. Kişi kayıt dışı çalıştığı takdirde herhangi bir iş

kazası durumunda sosyal güvenlik kurumlarının tedavi imkanlarından faydalanamaz. Sakatlandığında malullük aylığı, yaşlandığında ise emekli aylığından yararlanamaz. Bunun yanı sıra kayıt dışılığın yarattığı olumsuz koşullar sadece çalışanı değil, işvereni ve devleti de olumsuz olarak etkilemektedir. Kayıt dışı işçi çalıştıran firmalar, kayıtlı faaliyet gösteren firmalara karşı haksız rekabet ortamını yaratmaktadır.

Kayıt dışı istihdamla mücadele kapsamında, son yıllarda hükümetin uyguladığı politikalar neticesinde bir nebze de olsa gelişme görülmektedir. Fakat kayıt dışılık, Türkiye için çok uzun yıllardır mücadele edilen önemli bir problemdir ve tamamen çözülmediği takdirde hem çalışan hem işveren hem de devlet açısından olumsuz sonuçlar doğurmaya devam edecektir.

B.KAYITDIŞI EKONOMİ

Her ekonomide milli gelir hesaplarına dahil edilemeyen parasal akımlar bulunmaktadır. Türkçede yaygın olarak “kayıtdışı ekonomi” (“unrecorded economy”) kavramıyla karŐılanan bu türden ekonomik faaliyetler literatürde çoğu zaman birbiriyle eŐanlamda kullanılan “gizli ekonomi” (“hidden economy”), “yeraltı ekonomisi” (“underground economy”), “resmi olmayan ekonomi” (“informal economy”), “ikinci ekonomi” (“second economy”) gibi çok sayıda kavram ile karŐılanmaktadır (Bkz: Danesh, 1991; Portes et. al. 1989; Roemer and Jones, 1991; Greenfield, 1993; Lippard and Walker, 1997). Bazı yazarlar, milli gelir hesaplarına dahil edilmeyen tüm parasal akımları kayıtdışı ekonomi altında analiz ederken diğerleri sadece vergileme yönünden konuya yaklaŐmakta ve vergi dışında kalan iktisadi faaliyetleri incelememektedirler. Őüphesiz, vergi dışında kalan faaliyetler de yasal olan ve yasal olmayan faaliyetlerden oluŐmaktadır. Vergi yasalarının vergi konusu olarak belirlediği, ancak vergi dışında kalan faaliyetlerin yanı sıra, yasaların vergi konusu olarak belirlemediği illegal bazı faaliyetler (uyuŐturucu satıŐı, kumar vs.) de vergi dışında kalabilmektedir. Bunların dışında illegal olmamakla birlikte bir takım vergi sığınakları (tax shelters) ya da yasalardan kaynaklanan bazı vergi boŐlukları (tax loop-

holes) da vergiden kaçınmaya fırsat yaratabilmektedir. Burada yasal olarak vergi ödememe durumu, yani “vergiden kaçınma” söz konusudur. Oysa, yukarıda da belirttiğimiz gibi yasalarda vergi konusu olan işlem ve faaliyetlerin vergi idaresinin bilgisi dışında sürdürülmesi ya da vergi idaresinin bilgisi dahilinde olmakla beraber çeşitli yöntemlerle vergi matrahının eksik olarak beyan edilmesinden kaynaklanan “vergi kaçakçılığı” ve/veya “vergi ziyayı” da söz konusu olabilir. Vergilendirilemeyen işlem ve faaliyetleri kapsamak üzere “vergi dışı piyasa ekonomisi” kavramı kullanılmaktadır.

Vergi dışı piyasa ekonomisi, hem vergi kaçakçılığı ve/veya vergi ziyasını, hem de vergiden kaçınma dolayısıyla vergi dışı kalan işlem ve faaliyetleri incelemektedir. Vergi dışı piyasa ekonomisinin konusu “vergi” olmakla birlikte, bu hem yasal olmayan şekillerde (faaliyetini vergi dairesine bildirmeme, sahte belge tanzimi, naylon fatura kullanımı vs.) ortaya çıkan vergi kayıp ve kaçaklarını, hem de yasalarda yer alan boşluk ve sığınaklardan istifade ederek ve/veya bir takım vergi imtiyazlarından (istisna ve muafiyetler, götürü vergileme) yararlanarak ortaya çıkan vergi kayıplarını kapsamaktadır.

Yolsuzluk ve Kayıtdışı Ekonomi

Yolsuzluk, Tanzi (1998)'de vurgulandığı gibi, “fil gibidir, tarif etmek güç olsa da rastlanıldığında tanımak genellikle güç değildir”. En çok kullanılan ve basit tanımına göre, yolsuzluk, kamu gücünün özel fayda için (kötüye) kullanılmasıdır (Bardhan 1995). Benzer bir tanım Tanzi (1995)'te verilmiştir: Yolsuzluk, kendi veya yakınları için menfaat temin etmek amacıyla ortaya konan bilinçli uyumsuzluktur. Tanzi (1998) yolsuzluğu, maliyet azaltıcı ve fayda artırıcı, rüşvet alan tarafından başlatılan ve rüşvet veren tarafından başlatılan, merkezi ve merkezi olmayan, tahmin edilebilen veya keyfi (düzensiz) ve nakit ödemesi içeren ve içermeyen olmak üzere farklı kategorilere ayırmaktadır.

Kayıtdışı ekonomi ve yolsuzluk arasında bazı potansiyel bağlantı noktaları mevcuttur. Bir defa yasal olmayan bu iki türde yer alan aktiviteler benzeri ortamlarda yeşerir. İkisi arasındaki ilişkiye dair temel iki görüş mevcuttur. Rose- Ackermann (1997)'ye göre kayıtdışı ekonomi yolsuzluğun ikamesidir. Johnson, Kaufmann, and Zoido-Lobaton (1998) ise, ikisi arasında tamamlayıcılık ilişkisi tespit etmektedir: Yolsuzluk ve rüşvetin yoğun olduğu ülkelerde kayıtdışılık da büyüktür. Yönetimde kalite düşüklüğü oldu zaman bireylere bürokratik gecikmelerden kaçınma imkanı tanıdığı için işleyişi

kolaylaştırırken kamu kaynaklarının kötü dağılımına neden olacağı ve mülkiyet hakları güvenliğini zedeleyeceği için işleyişi zorlaştırabilir. Johnson vd. yolsuzluğun resmi ekonominin düzgünce işlemesine engel olacağı bulgusunu elde etmektedirler. Savasan ve Altundemir (2007) de dokuz OECD ülkesi özelinde yolsuzluğun daha fazla kayıt dışılığa neden olduğunu tespit etmektedirler. Yolsuzluk değişik kanallardan kayıtdışı ekonomiyi etkileyebilmektedir. Johnson vd. (1998) “kuralların nasıl uygulandığı kurallardan daha önemlidir” vurgusu yaparak üç önermede bulunmaktadırlar: Birincisi, kural ve düzenlemeler yoğun oluştunda kayıtdışılığın GSYİH’ya oranı da yüksek olmaktadır. Kamu görevlilerinin ayrımcı ve farklı uygulama imkanları arttığında daha çok sayıda birey ekonomik faaliyetini kayıtdışı sektöre kaydırma güdüsü taşımaktadır. Birçok çalışma bürokratik yükün kayıtdışılığı artırdığını tespit etmektedir. İkincisi, “efektif vergi yükü” vergi oranları yanında vergi sisteminin yönetilmesi ile de ilişkilidir. Mükelleflerin devlet ve vergi sistemi algısındaki bozulmalar onların gönüllü uyumunun da azalmasına yol açacaktır. Üçüncüsü, kayıtdışılık kamu hizmetlerinin zayıflığından da etkilenecek büyüyacaktır. Bu üç önerme bu çalışmanın ilgi alanına girmektedir. Kamu görevlileri, özelde de GİB görevlileri, etik kurallara uygun hareket ettikçe kamunun devlet algısı ve vergi sistemi algısı gelişecek ve kayıtdışı ekonomik faaliyette bulunma güdüsü azalacaktır.

Cowell (1990) gibi birçok çalışmada ele alındığı gibi vergi kaçırın mükellefler beklenen faydalarını maksimize etmeye çalışmaktadırlar. Mükellef gerçek gelirini beyan etmekle tamamını veya bir kısmını gizlemek arasında karar vermektedir. Vergi kaçırma ve vergi kaçırmanın boyutu ile ilgili kararı, en başta yakalanma olasılığı ve yakalandığında karşı karşıya kalacağı cezaya bağlıdır.

Yolsuzluk yakalanma olasılığını azaltır. Çünkü, yolsuzluk kural ve düzenlemelerin daha zayıf uygulandığını işaret eder. Vergi kaçırın yakalansa bile görevliye belki de cezadan daha az miktarda rüşvet vererek kurtulma olanağı elde edebilir. Vergi mükellefi bu yolla kovuşturmadan kurtulma olanağına sahip olabilir. Vergi kaçırın, eğer ülkede kamu görevlileri etik dışı davranışlarla özel kazanç elde etme davranışı yaygınrsa, daha az sosyal baskıyla karşı karşıya kalırlar.

Özetle, yolsuzluk sadece “efektif” vergi yükünü artırarak değil aynı zamanda kayıtdışı kalmanın ekonomik ve/veya sosyal maliyetini azaltarak daha çok kayıtdışılığa neden olabilmektedir.

Kayıtdışı Ekonominin Ölçülmesi

Thomas (1999) kayıtdışılığı ölçme metotlarını kritik ettiği çalışmasında kayıtdışılığın politik yönüne dikkati çeker. Zira, yüksek kayıtdışılık vergi yükündeki ve/veya düzenlemelerdeki (hantal bürokrasi) aşırılıkları işaret eder. Bunun dışında ekonominin değişik yönlerini de yeniden değerlendirmek gerekir. Örneğin, eğer kayıtdışılık yüksekse bu işsizlik oranının görüldüğünden daha küçük olabileceği anlamına gelebilir.

Kayıtdışılığı ölçme metotları çok çeşitlidir. Mikro ve makro verileri kullananlar, basit muhasebe yöntemlerini kullananlar ve ekonometrik çerçeveye sahip olanlar gibi değişik metotlar vardır. Feige (1989) kayıtdışılıkla ilgili olarak anekdotlar, mikroekonomik ve makroekonomik olmak üzere üç bilgi kaynağı olduğunu söylemektedir. Frey and Pommerehne (1984) ise sınıflandırmayı metotların dayandığı mantığa göre yapar. Buna göre, aşağıda literatürde karşılaşılan metotların kısa bir özeti yer almaktadır:

- (I) Birey davranışlarını irdeleyerek kayıtdışılığı tahmin etmeye çalışan metotlar:
  - (a) Gönüllü katılıma dayalı iyi dizayn edilmiş alan araştırmaları;
  - (b) Vergi inceleme ve diğer uyum ölçen metotlar.

(II) Toplam ekonomik aktivitedeki kalıntılara iz dayanarak kayıtdışı tahmin eden metotlar:

(a) Gelir ve harcama (yöntemleri ile elde edilen GSYİH'lar) arasındaki farka dayanan metot;

(b) Difference between Resmi ve gerçek işgücüne katılım oranları arasındaki farklara dayanan metot;

(c) Para talebi ve/veya nakit kullanımına dayanarak kayıtdışılığın olmadığı temel yıla göre değişmeyi irdeleyerek kayıtdışılığ tahmin eden metotlar.

(d) Fiziksel girdi (elektrik kullanımı) metodu.

(III) Gözlenemeyen değişken yaklaşımı.

Kayıtdışı Ekonominin Büyüklüğü

Veri kısıtı nedeniyle yapılamayanlar hariç literatürde yer alan kayıtdışı ekonomiyi tahmin yöntemlerinin tamamı Türkiye kayıtdışılığını ölçmek için kullanılmıştır. Bu tahminlerin geniş bir dökümünü yapmak yerine eleştirel bir değerlendirmesi yapılarak hem tekniklere ilişkin özet bilgilerin verilmesi hem de Türkiye'de kayıtdışı ekonominin büyüklüğüne ilişkin bir perspektif sunulması amaçlanmıştır.

Çalışmalarda elde edilen rakamlar arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Bu sonuç aynı yöntemin rakamlarında bile geçerlidir. Bu nedenle Türkiye özelinde yapılan tahminlerin özenle karşılaştırılması gerekmektedir.

Kayıtdışı ekonomi aslında bir şemsiye kavramdır ve tanımı gereği ölçülemeyen ekonomik faaliyetler, geliştirilen çok sayıda yöntemle ölçülmeye çalışılmıştır. Ancak, bu yöntemlerin kullanılmasıyla üretilen tahmin rakamları, her zaman tartışmalı olagelmıştır. Dahası, tahmin rakamlarının neyi ölçtüğü yada kayıtdışı ekonominin hangi boyutunu yakaladığı bile tartışmalıdır. Bu tahminlerin hiçbir teknikten faydalanmadan yapılabilecek tamamen “kaba tahmin” (guesstimate) rakamlarından neden daha iyi olacaklarının gerekçeleri dahi çok açık değildir. Ancak, Dixon (1999)’da ifade edildiği gibi, ekonomi kayıtdışı ve kayıtlı ekonomiolmak üzere iki bölümden oluşur. Ekonominin tam anlaşılması ancak iki bölümün anlaşılması ile mümkündür. Ona göre, resmi ekonomi ölçümleri kayıtdışı ekonomiyi de kapsayacak şekilde geliştirilemedikçe kayıtdışı ekonomiyi ölçme çabaları sürecektir.

Türkiye’de Tekstil Sektörü

Türkiye’de tekstil sektörü istihdam, üretim ve ihracatta önemli role sahiptir. Kayıtlı istihdamda sektörün payı yüzde 11 civarındadır. Kayıtdışı istihdamın da dahil edilmesiyle sektörün istihdamdaki payı yüzde 11’den yüzde 20’lere çıkmaktadır (Varol, 2005: 1-12). Eğer kayıtdışı istihdam ile alakalı bu tahmin doğru ise, sektördeki kayıtdışı istihdam toplam istihdamın yüzde 50’si civarındadır.

Kayıtdışı istihdam bir sonuçtur ve birçok faktörün etkisindedir. Savasan ve Schneider (2006) tekstil firmaları özelinde kayıtdışı istihdamı inceledikleri makalelerinde, tekstil sektöründeki yüksek rekabetin, işgücünün vasıf düzeyinin, algılanan ceza caydırıcılığının ve firma büyüklüğünün kayıtdışı istihdamı artıran faktörler olduğunu tespit etmektedirler. Sektörün GSYİH payı uzun süredir yüzde 10'un üzerinde gerçekleşmiştir. Tekstil sektörünün ihracattaki payı da oldukça yüksektir (DPT, Tekstil Sektörü Komisyon Raporu, 2001:12). Türkiye'nin tekstil ilintili ihracatı da yüksektir. Örneğin, 2003'te GSYİH'nın yaklaşık yüzde 7,5'i kadar idi (IMF Ülke Raporu No. 05/ 163, Mayıs 2005:35). Sektörün kullandığı emek-yoğun teknoloji, sahiplik yapısı (aile işletmeleri oluşları) ve küçük ölçekli işletmelerin ağırlıkta oluşu ve sektöre yönelik KDV indiriminin yakın geçmişte devreye sokulması tekstil sektörünün kayıtdışı ekonomi ile ilgili araştırmalardaki önemini artırmaktadır.

Türkiye'de kayıtdışılığın sektörel özelliklerine ve boyutlarına ilişkin çok fazla çalışma yoktur. Savasan ve Schneider (2006) tekstil sektörü özelinde firmaların kayıtdışı işçi çalıştırma kararlarının belirleyicilerini tespit etmeye çalışmışlardır. Yazarlar, işçilerin vasıf düzeylerinin, algılanan ceza oranının ve firma büyüklüğünün firmaların kayıtdışı işçi istihdam etme kararını etkileyen en önemli değişkenler olarak rapor etmektedirler. Koban vd.

(2006), perakende sektöründe kayıtlı ve kayıtdışı kalma davranışını inceledikleri makalelerinde organize perakendede geleneksel perakendecilere göre kayıtdışı istihdamın ve belge düzenine uyma düzeyinin düşük olduğunu tespit etmektedirler. Ayrıca, yüksek katma değer vergisi oranlarının belgesiz alışverişi özendirdiğini ve belge almama tercihini artırdığını saptamaktadırlar. SAM Araştırma Danışmanlık 2006 tarihli çalışmada genel perakende ve gıda perakendecilerine kıyasla tekstil perakendecilerinde kayıtdışılığın daha büyük olduğunu tespit etmektedir. Kayıtdışılığın farklı yönlerine ilişkin hazırladığı indeks rakamlarına göre, belgesiz satıştan belgesiz mal alımına, sigortasız işçi çalıştırmadan ücreti düşük beyan etmeye her alanda tekstil perakendecileri genel ve gıda perakendecilerinden önde gitmektedirler.

Firmalar ve Çalışanlara Göre Türkiye’de Sektörel Kayıtdışılık

Kayıtdışı ekonominin genel boyutlarına ilişkin genel bulguların sunulduğu yukarıdaki bölümle bağlantıyı sağlamak ve literatürdeki boşluğu kısmen doldurmak için firma ve çalışanların sektörel kayıtdışılık ve kayıtdışılığın nedenlerine ilişkin değerlendirmelerine yer verilecektir. Ancak, rakam sormak yerine deneklerden kayıtdışılığın yüksek olduğu sektörleri sıralamaları istenmiştir. Kayıtdışılığın en yüksek olduğu sektörün ne old-

uğu sorusunda verilen yanıtla göre, doktor-avukat meslek grubu yüzde 47 ile ilk üçte listelenme açısından başı çekerken diğer hizmet yüzde 46 ile ikinci sırayı Emlak ise üçüncü sırayı almıştır. Bunu kuyumculuk-sarraflık (yüzde 37), inşaat (yüzde 34) ve mobilya dekorasyon (yüzde 19) izlemektedir. Not etmek gerekir ki burada kayıtdışılığın yüksek olduğu sektörler sorulmuştur. Bu sektörlerin büyüklüğü ve GSYİH içindeki yeri ile farklı bir konudur. Öte yandan, orta-üst veya yüksek gelir grubundaki doktor-avukat grubu ve kuyumculuk sektörü gibi alanlardaki yüksek kayıtdışılık vergi adaleti ve vergi idaresine bakışı olumsuz etkileyebilecektir.

Tablo-1: Firmalara Göre Kayıtdışılığın Yüksek Olduğu Sektörler.

Sektöründe Kayıtlı
İstihdamın Teşvik
Edilmesi Projesi

"Türkiye'de kayıtdışılığın en yüksek olduğu üç sektörü sıralayınız"	Doktor avukat	Hizmet	Emlak	Kuyumcu sarraflık	İnşaat	Mobilya dekorasyon	Konfeksiyon hazır giyim
Birinci	25,5	28,3	3,9	9,4	12,6	2,9	5,7
İkinci	14,6	9,0	9,9	16,4	13,6	6,7	7,6
Üçüncü	6,8	8,2	23,3	11,1	7,6	9,6	4,9
Toplam	46,9	45,5	37,0	36,9	33,8	19,3	18,3
Listelemeyen	53,1	54,5	63,0	63,1	66,2	80,7	81,7
"Türkiye'de kayıtdışılığın en yüksek olduğu üç sektörü sıralayınız"	Gıda İmalatı	Tekstil imalat	Nakliye-ulaşım	Tarımsal üretim	Maden taş ocak	Haberleşme	Diğer
Birinci	1,1	4,7	1,2	1,1	1,2	-	0,3
İkinci	6,7	4,7	3,1	1,9	1,3	,9	-
Üçüncü	7,6	4,4	5,9	2,7	1,1	,8	0,3
Toplam	15,4	13,8	10,2	5,6	3,6	1,7	0,5
Listelemeyen	84,6	86,2	89,8	94,4	96,4	98,3	99,5

Çalışanlara göre de, kayıtdışı doktor-avukat meslek grubunda en yüksektir. Firmalarda ilk üçte listelenme oranı bu meslek grubu için yüzde 47 iken çalışanların yüzde 55'i bu grubun kayıtdışılık açısından ilk üçe gireceğini düşünmektedir. Bunu yüzde 46 ile hizmet sektörü (restoran, kuaför, eğlence, otelcilik vb) takip etmektedir. İnşaat ve emlak yaklaşık yüzde 44 ile üç ve dördüncü sırada yer alırken kuyumculuk-sarrafılık yüzde 30'la dördüncü sırada yer almaktadır. Tekstil imalat ve konfeksiyon-hazır giyim altıncı ve yedinci sırada yer almaktadır.

Tablo-2: Çalışanlara Göre Türkiye’de Sektörler İtibariyle Kayıtdışılık

"Türkiye’de kayıtdışılığın en yüksek olduğu üç sektörü sıralayınız"	Doktor avukat	Hizmet	İnşaat	Emlak	Kuyumcu sarrafılık	Tekstil imalat	Konfeksiyon hazır giyim
Birinci	24,4	25,1	16,2	9,6	8,4	6,9	2,8
İkinci	21,4	11,8	15,4	11,1	11,4	6,5	5,4
Üçüncü	9,7	9,5	12,7	23,3	10,1	5,6	6,3
Toplam	55,4	46,4	44,3	44,0	29,9	18,9	14,6
Listelemeyen	44,6	53,6	55,7	56,0	70,1	81,1	85,4
"Türkiye’de kayıtdışılığın en yüksek olduğu üç sektörü sıralayınız"	Mobilya dekorasyon	Nakliye-ulaşım	Tarımsal üretim	Gıda İmalatı	Maden taş ocak	Haberleşme	Diğer
Birinci	,8	,8	1,2	,4	,1	,5	,9
İkinci	4,4	2,2	2,8	2,1	,8	,4	,5
Üçüncü	5,2	4,7	3,1	3,2	1,3	,6	,9
Toplam	10,4	7,6	7,1	5,7	2,2	1,6	2,3
Listelemeyen	89,6	92,4	92,9	94,3	97,8	98,4	97,7

Firmalar ve Çalışanlara Göre Türkiye’de Kayıtdışılığın Nedenleri

Firmalara göre, vergi yükü kayıtdışı ekonomiye kaynaklık eden en önemli faktördür. Katılımcılardan yüzde 54’ü vergi yükünü kayıtdışı ekonominin ilk üç nedeninden biri dörtte biri ise en önemli nedeni olarak görmektedir. Katılımcılara göre ekonomik krizler (yüzde 38), vergide adaletsizlik (yüzde 30) ve ayakta kalma çabası (yüzde 30) kayıtdışılığa yol açan diğer önemli faktörlerdir. Cezaların caydırıcı olmaması (yüzde 25 ile 5. sırada), denetimin yetersizliği (yüzde 16 ile 8. sırada), vergi düzenlemelerinin karmaşıklığı (yüzde 12 ile 11. sırada) ve mükelleflerin iyi bilgilendirilmemesi ve yönlendirilmemesi (yüzde 7 ile son sırada) kendilerine yer bulan ve vergi ve vergi idaresi ile alakalı faktörlerdir. Kamuda yolsuzluk (yüzde 19 ile 7. sırada), bürokratik formalite (yüzde 13 ile 10. sırada) ve devlet hizmetlerinin yetersizliği (yüzde 11 ile 12. Sırada kayıtdışılığın devlete bakış altında toplanabilecek nedenlerindedir.

Tablo-3: Firmalara Göre Türkiye’de Kayıtdışılığın Nedenleri

"Türkiye’de kayıtdışılığın size göre en önemli üç nedenini sıralayınız"	Vergi yükü	Ekonomik krizler	Vergide adaletsizlik	Ayakta kalma çabası	Cezaların caydırıcı olmaması	Küçük işletmelerin çokluğu	Kamuda yolsuzluk
Birinci	24,9	18,6	5,3	5,7	9,1	12,8	2,7
İkinci	19,1	11,4	13,4	7,5	10,0	3,2	6,1
Üçüncü	10,2	8,0	11,4	16,3	5,6	3,3	9,8
Toplam	54,1	38,0	30,1	29,5	24,7	19,4	18,6
Listelemeyen	45,9	62,0	69,9	70,5	75,3	80,6	81,4
"Türkiye’de kayıtdışılığın size göre en önemli üç nedenini sıralayınız"	Denetimin azlığı	Nakit kullanımı	Bürokratik formalite	Karmaşık vergi düzenlemeleri	Devlet hizmetlerinin yetersizliği	Bilgi ve yönlendirme eksikliği	Diğer
Birinci	2,4	4,1	6,1	2,4	1,2	,8	,3
İkinci	6,1	5,9	3,1	4,7	3,9	1,5	,3
Üçüncü	7,9	3,3	3,6	4,5	5,5	4,3	,7
Toplam	16,4	13,4	12,8	11,6	10,6	6,6	1,2
Listelemeyen	83,6	86,6	87,2	88,4	89,4	93,4	98,8

GİB çalışanlarına da ilk üç nedenin ne olduğu sorulmuştur. Sunulan sonuçlara göre, yaklaşık yüzde 44’ü denetimin azlığını en önemli üç nedenden birisi olarak ilk sıraya yerleştirmişlerdir. Vergi yükünün ağırlığı (yüzde 44) ve cezaların caydırıcı olmaması (yüzde 41) onlara göre diğer önemli iki nedendir. Vergi yükü yüzde 20 ile diğerlerinden önemli ölçüde yüksek bir oranla birinci neden olarak listelenmiştir. Çalışanların yaklaşık üçte biri vergide adaletsizliği ve beşte biri nakit kullanımını kayıtdışılığın ilk üç nedeninden biri olarak görmektedir. Nakit kullanımı ve karmaşık vergi düzenlemeleri sırasıyla yüzde 19 ve yüzde 18 ile kayıtdışılığın önemli nedenleri olarak sıralanmıştır.

Tablo-4: Çalışanlara Göre Türkiye’de Kayıtdışılığın Nedenleri

“Türkiye’de kayıtdışılığın size göre en önemli üç nedenini sıralayınız”	Denetimin azlığı	Vergi yükü	Cezaların caydırıcı olmaması	Vergide adaletsizlik	Nakit kullanımı	Ekonomik krizler	Karmaşık vergi düzenlemeleri
Birinci	13,7	19,8	13,6	6,2	9,2	8,7	2,8
İkinci	18,0	15,7	17,9	12,3	5,3	4,5	7,3
Üçüncü	12,6	7,6	9,6	14,2	5,6	6,1	8,2
Toplam	44,3	43,1	41,1	32,8	20,1	19,3	18,3
Listelemeyen	55,7	56,9	58,9	67,2	79,9	80,7	81,7
“Türkiye’de kayıtdışılığın size göre en önemli üç nedenini sıralayınız”	Küçük işletmelerin çokluğu	Bürokratik formalite	Bilgi ve yönlendirme eksikliği	Kamuda yolsuzluk	Ayakta kalma çabası	Devlet hizmetlerinin yetersizliği	Diğer
Birinci	7,1	4,1	2,5	2,8	2,1	1,2	3,6
İkinci	2,2	4,7	2,7	2,7	2,2	,5	,3
Üçüncü	4,4	4,3	6,7	5,8	4,8	3,0	1,8
Toplam	13,7	13,1	11,9	11,4	9,1	4,7	5,7
Listelemeyen	86,3	86,9	88,1	88,6	90,9	95,3	94,3

Kayıt Dışı İstihdam Sorunu ve Kayıtlı İstihdamın Avantajları

Türkiye’de istihdamın çok önemli bir niteliğini enformel istihdamın genişliği oluşturmaktadır. Toplam işgücü içinde tarım sektörünün oranının yüksekliği ve bu sektörde esas itibarıyla üretimin ücretsiz aile işçisi tarafından sürdürülmesi ve çalışma ilişkilerinin hiçbir iş ve sosyal güvenlik yasasına tabi olmaması enformel istihdamın profili belirleyen önemli unsurlardır. Özellikle tarım sektöründe ücretsiz aile yardımcısının kayıtsız olma niteliği dikkati çekici bir tartışma alanı oluşturmaktadır. Kayıt-dışı istihdamın 1980’li yıllarda

genişlediği, bunun da temelde kırsal kesimlerden büyük kentlere yaşanan göçlerin artmasından kaynaklandığı tahmin edilmektedir.

Kayıt dışı istihdamın boyutlarını belirlemeye yönelik TÜİK verileri, enformel sektörün toplam ekonomik büyüklüğün ciddi boyutlara ulaştığını göstermektedir. Bu niteliği ile ölkemizde ekonomik sektörlerde elde edilen gelirlerin yarısı enformel bir nitelik taşımaktadır. Özellikle 1980’li yıllarda artma eğilimine giren göç olgusu, İstanbul gibi metropollerde işgücünün yaklaşık yarısının kayıt dışı çalışma olarak kabul edilen enformel istihdam biçimlerine yöneltmiş ve buna bağlı olarak ağırlıklı olarak seyyar satıcılığı ya da işportacılığı yaygınlaşan bir meslek alanı haline getirmiştir.

Mevcut veriler enformel sektördeki eğilimi yansıtmaktadır. 1980’li yılları sonunda %60’lara dayanan kayıt dışılık oranının 1990’lı yılların ortalarında %44’lere kadar gerilediğini ancak bu oranın daha sonra yeniden yükselme eğilimine girdiğini göstermektedir.20Son yıllarda ise, sosyal güvenlik kurumunun yeniden yapılanması, prim afları ve okullaşma oranının yükselmesi kayıt dışılığı %43’e kadar geriletmiştir. Ancak sosyal güvenlik kurumuna kayıt sayısı ile asgari ücret ile çalışan kişi arasındaki doğru orantı aslında işletmelerde yaygın “çifte bordro” uygulamasını teşvik ederek istihdamdaki kayıt dışılık probleminin sanılandan daha

kapsamlı ve karmaşık hale getirmektedir. Verilerin gerçeği tam olarak yansıtmadığını ileri süren bazı araştırmacılar Türkiye’de 10-14 yaş grubundaki çocuk işçilerin yasal çerçevenin dışında olması nedeniyle enformel biçimde çalıştırıldığını, dolayısıyla toplam enformel istihdamın sanılanın aksine çok daha büyük boyutlarda olduğunu belirtmektedirler.

Kayıt dışı ekonomi ve kayıt dışı istihdam kavramları son yıllarda ekonomi gündeminde sıklıkla yer alan ve üzerine tartışılan bir problem haline gelmiştir. Bugün kayıt dışılık Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelere oranla daha fazla olmakla beraber, gelişmiş ülkeler içinde önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. Nedenleri, sonuçları ve içinde bulunduğu süreç baz alındığında kayıt dışılık çok boyutlu bir kavramdır ve tam anlamıyla ifade etmek oldukça zordur.

Türkiye’de, 1980’li yıllardan sonra varlığını daha çok hissettirmeye başlayan kayıt dışı ekonominin önemli bir boyutunu kayıt dışı istihdam oluşturmaktadır. Farklı tanımları olmasına rağmen, kayıt dışılık, son yıllarda, çalışanın herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olmaması durumu olarak tanımlanır. Türkiye’de toplam istihdamın önemli bir oranını kayıt dışı istihdam oluşturmakla birlikte sektörlere göre incelendiğinde kayıt dışı istihdamın en yaygın olduğu sektör tarım sektörüdür.

Tarım dışı sektörler ele alındığında ise kayıt dışı istihdam en çok inşaat sektöründe ve daha sonra ise otel ve restoranlar sektöründe görülmektedir.

Türkiye’de kayıt dışılığın olası sebepleri incelendiğinde, temel olarak, kayıt dışı istihdamın var olması ekonomik sorunlardan kaynaklanmaktadır. İşsizliğin fazla olması ve yoksulluk kayıt dışı istihdamın büyümesine neden olan ekonomik problemlerin başında gelmektedir. Krizlerle birlikte ülkelerin işsizlik sorunları artmakta ve gelir dağılımları bozulmaktadır. İşsizlik oranının yüksek olduğu ekonomilerde bireyler kayıtlı iş bulmakta zorluk çekmeleri yüzünden kayıt dışı işlere yönelmeyi tercih edebilmektedirler. Türkiye’ye baktığımızda sosyal güvencelerin sağlanması için ödenen primlerin yüksek olması işveren açısından işçi maliyetini artıran bir etken olarak görülmesi işvereni bu tür bir maliyetten kaçınmak adına kayıt dışı işçi çalıştırmaya teşvik etmektedir. Bunun yanı sıra küçük ve orta ölçekli iş yerlerinin sayısının fazla olması ve bu ölçekteki iş yerlerinin denetiminin tam anlamıyla sağlanamaması kayıt dışı çalışan sayısını artırmaktadır.

Ekonomik nedenlerin yanı sıra hızlı nüfus artışı, göç ve eğitim kayıt dışı istihdamın var olmasına ve giderek artmasına sebep olan sosyal nedenler arasında yer almaktadır. Nüfus artış hızının fazla olması ve bununla beraber yeterince

formel istihdamın yaratılmaması kayıt dışı istihdamın artmasına neden olmaktadır. Çok çocuklu ailelerde aile nüfusunun fazla olmasının yanında geçim sıkıntısının yaşanması, aile bireylerini çocuklar ve anne başta olmak üzere kayıt dışı çalışmaya mecbur bırakmıştır. Türkiye’de kırsal kesimde yaşayanlar genellikle tarım sektöründe çalışmaktadır. Kadınlar kırsal kesimlerde hem ev hem de tarımdaki işini birlikte yürütebilmektedir. Köyden kente göç eden kadınlar, erkekler kadar kolaylıkla iş bulamamaktadırlar. Kadınların eğitim seviyesinin düşük olması, kadının evde oturmasının gerekliliğini savunan ailevi ya da toplumsal isteklerin olması iş bulmalarını zorlaştırmaktadırlar. Bunun yanı sıra Türkiye’de yaşam standardını yükseltmek ve daha fazla gelir elde etmek amacıyla aynı anda birden fazla işte çalışan bir kesim vardır. Çalıştığı işlerden birinde sosyal güvencesini sağlayan kişi gelirini artırmak amacıyla kayıt dışı olarak ikinci bir işte çalışmayı uygun görmektedir. Bir dönem ki erken emeklilik yaşı da kayıt dışı sektörün daha da büyümesine neden olmuştur. Erken yaşta emekli olan kişiler sosyal güvenceleri sağlandığı için ek bir işte kayıt dışı olarak çalışmayı kabul etmektedirler. Bu durumu önlemek adına emeklilik yaşı yükseltilmiştir fakat kayıt dışı olarak çalışan emeklilerin sayısı hala oldukça fazladır.

Kayıt dışı istihdama ilişkin son yıllarda yaşanan önemli bir gelişme de ülkemizde yabancı

iş gücünde meydana gelen artıştır. İşverenlerin iş gücü maliyetini düşürmek adına zor şartlarda, sosyal güvencelerden yoksun ve ucuza işçi çalıştırmaları ülkemizde yabancı kaçak işçi sorununu doğurmuştur. Çalışmakta olan yabancı kaçak işçilerin sayılarına ve de çalıştıkları alanlara dair kesin bilgiler yoktur. Fakat ülkemizde sayılarının oldukça fazla olduğu tahmin edilen yabancı kaçak işçilerin kayıt dışı olarak çalıştıkları bilinmektedir.

Hanehalkı İşgücü Anketleri'ne göre, 1988-2013 yılları arasındaki toplam istihdamı ve kayıt dışı istihdamın toplam istihdam içindeki payını tarım ve tarım dışı sektörleri baz alarak göstermektedir. 1988-2011 yılları arasında Kayıt dışı istihdam sayısı artış göstermesine rağmen toplam istihdam sayısındaki artışın etkisiyle birlikte yıllar içinde kayıt dışı istihdam oranında azalma görülmüştür. 2011 yılından sonra ise artan istihdam sayısının yanı sıra kayıt dışı istihdamın da giderek azaldığı görülmektedir. Fakat bu düşüş eğilimine rağmen bu oran hala oldukça yüksektir.

Detaylı olarak incelendiğinde, 1988 yılında %58,1 olan kayıt dışı istihdam oranı 2013 yılına geldiğinde %36,7' ye düşmüştür. Tarım sektörünün dışında da kayıt dışı istihdam ciddi bir sorundur. Kırsal kesimden kentlere yapılan göç, tarım sektöründen sanayiye olan geçişle birlikte yani üretim yapısındaki değişim nedeniyle tarım dışı sek-

törlerde de kayıt dışı istihdam önemli bir sorun haline gelmiş, 1988 yılında %27,3 olan kayıt dışı istihdam 2011 yılında %27,8'e yükselmiştir. 2011 yılından sonra bu oranda belirgin bir düşüş yaşan- sa da, tarım dışı sektörlerde kayıt dışı istihdam problemi ciddiyetini korumaktadır. Bunun yanı sıra 2008 yılında gerçekleşen küresel krizin ardından kayıt dışı istihdam oranı 2009 yılında az bir oran- da artarak %43,5'den %43,8'e yükselmiştir. Bu du- rum kriz döneminde işten çıkarılan bireylerin uzun süre işsiz kalmamak adına kayıt dışı çalışmaya razı olduklarını göstermektedir. 2013 yılına kadar geçen sürede ise istihdam yapısında düzelmeler görülmüş, kayıt dışı istihdam oranlarında azalma gerçekleşmiştir.

Türkiye'de kayıt dışı çalışanların başında kadınlar gelmektedir. Kayıt dışı istidam içinde, kadınlar genellikle tarım ve sanayi sektöründe çalışmaktadırlar. Tarım sektöründe kendi hesabı- na ve ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınlar, kırsal kesimlerden kentlere göç birlikte, eğitim seviyelerinin düşük olması nedeniyle, kentlerde sosyal güvencelerden yoksun şekilde düşük ücret- lere çalışmaktadırlar. TÜİK, Hanehalkı İşgücü An- ketleri'ne göre 2007-2013 yılları arasında toplam kadın istihdamı içinde kayıt dışı kadın istihdam oranı %60,7 ile en yüksek orana 2007 yılında sahip- tir. 2007 yılında kayıt dışı kadın istihdam oranının fazla olmasının sebebi tarım sektöründe kayıt dışı

olarak çalışan kadınların sayısının fazla olmasıdır. Zaman içinde bu oran düşmüş ve 2013 yılına gelindiğinde %52 olmuştur. Bu azalmada ise hem tarım sektöründe hem de tarım dışı sektörlerde kayıt dışı olarak çalışan kadınların sayısının azalması etkindir.

Günümüzde kayıt dışı çalışan bir birey sosyal haklardan faydalanamamakta ve de bunun en büyük sıkıntısı sağlık ile ilgili konularda yaşamaktadır. Kişi kayıt dışı çalıştığı takdirde herhangi bir iş kazası durumunda sosyal güvenlik kurumlarının tedavi imkanlarından faydalanamaz. Sakatlandığında malullük aylığı, yaşlandığında ise emekli aylığından yararlanamaz. Bunun yanı sıra kayıt dışılığın yarattığı olumsuz koşullar sadece çalışanı değil, işvereni ve devleti de olumsuz olarak etkilemektedir. Kayıt dışı işçi çalıştıran firmalar, kayıtlı faaliyet gösteren firmalara karşı haksız rekabet ortamını yaratmaktadır. Kayıt dışı işçi çalıştıran firmaların, düşük maliyetli ucuz üretimi sonucunda adil olmayan bir piyasa ortama yaratılacaktır. Devlet açısından bakıldığında ise büyük oranda vergi ve prim açığı ortaya çıkmakta bu durum sosyal güvenlik kurumlarını olumsuz olarak etkilemekte ve bütçe açığına sebep olmaktadır.

Kayıt dışı istihdamla mücadele kapsamında, son yıllarda hükümetin uyguladığı politikalar neticesinde bir nebze de olsa gelişme görülmektedir.

Fakat kayıt dışılık, Türkiye için çok uzun yıllardır mücadele edilen önemli bir problemdir ve tamamen çözülmediği takdirde hem çalışan hem işveren hem de devlet açısından olumsuz sonuçlar doğurmaya devam edecektir.

Tekstil
Sektöründe Kayıtlı
İstihdamın Teşvik
Edilmesi Projesi

C.KAYNAKÇA

1. Aktan, C.C. ve Tutar, H (2006), “Organizasyonlarda Kurallar ve Kurumlar: Kurum Kültürü”, içinde: C. Can Aktan (Ed), Kurumsal Kültür, Ankara: SPK Yayını.
2. Allingham, M. G. ve & A. Sandmo. “Income Tax Evasion: a Theoretical Analysis”, Journal of Public Economics. vol. 1, 1972, 323-338.
3. Bardhan, Pranab (1997), Corruption and Development: a Review of Issues”, Journal of Economic Literature, vol. XXXV, pp. 1320-1346.
4. Barter, Ghetto Economy, Second Economy, - A Research Guide”, New York: Garland Reference Library of Social Science vol 624. 1991.
5. Cagan, Phillip (1958), “ The Demand for Currency Relative to Total Money Supply”, Journal of Political Economy, v 66, pp. 303-328.
6. Cowell, Frank. A (1990), “Cheating the Government: the Economics of Evasion”, MIT, Cambridge MA.
7. Çetintaş, H ve H. Vergil (2003), “Türkiye’de Kayıtdışı Ekonominin Tahmini”, Doğu Üniversitesi Dergisi, 4(1), 15-30.
8. Çolakoğlu, Mustafa H. (2002), “KOBİ Rehberi”, TOBB-KOSGEB.
9. Danesh, Abol- Hassan (1991), “The Informal Economy: Underground Economy, Moonlighting, Subcontracting, Household Economy, Unorganized Sector,

10. Dixon, Huw (1999), “Controversy: on the Use of the ‘Hidden Economy’ Estimates”. The Economic Journal, 109, F335-F337.
11. DPT (The State Planning Institute), “Tekstil ve Giyim Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, Report # 565, 2001. <http://ekutup.dpt.gov.tr/imalatsa/tekstil/oik565.pdf> [Erişim: 6 Ocak 2005]
12. Feige, E. L. (1989), “The Underground Economies, Tax Evasion and Information Distortion”, Cambridge University Press.
13. Frey, Bruno S. and W. Pommerehne (1984). “The Hidden Economy: State and Prospect for Measurement”. Review of Income and Wealth, 30:1, pp. 1-23.
14. GİB, Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi, Ankara, 2008.
15. Greenfield, Harry (1993), Invisible, Outlawed and Untaxed: America’s Underground Economy, London: Greenwood.
16. <http://seal.atilim.edu.tr/turkiyede-kayit-disi-istihdam>.
17. Integrated use of management system standards, ISO1).
18. International Monetary Fund, “Turkey, Staff Report for the 2004 Article IV Consultation”, IMF Country Report, no 05/163, May 2005.
19. ISO 10001, Quality management – Customer satisfaction – Guidelines for codes of conduct for organizations.

20. ISO 10002, Quality management – Customer satisfaction – Guidelines for complaints handling in organizations.
21. ISO 10003, Quality management – Customer satisfaction – Guidelines for dispute resolution external to organizations.
22. ISO 10004, Quality management – Customer satisfaction – Guidelines for monitoring and measuring.
23. ISO 10005, Quality management systems – Guidelines for quality plans.
24. ISO 10006, Quality management systems – Guidelines for quality management in projects.
25. ISO 10007, Quality management systems – Guidelines for configuration management.
26. ISO 10008, Quality management – Customer satisfaction – Guidelines for business-to-consumer electronic commerce transactions.
27. ISO 10012, Measurement management systems – Requirements for measurement processes and measuring equipment.
28. ISO 10014, Quality management – Guidelines for realizing financial and economic benefits.
29. ISO 10015, Quality management – Guidelines for training.
30. ISO 10018, Quality management – Guidelines on people involvement and competence.
31. ISO 10019, Guidelines for the selection of quality management system consultants and use of their services.

32. ISO 14001, Environmental management systems – Requirements with guidance for use.
33. ISO 14001:2004, Environmental management systems - Specification with guidance for use.
34. ISO 19011, Guidelines for auditing management systems.
35. ISO 19011:2002, Guidelines for quality and/or environmental management systems auditing.
36. ISO 31000, Risk management – Principles and guidelines.
37. ISO 37500, Guidance on outsourcing.
38. ISO/TR 10017, Guidance on statistical techniques for ISO 9001:2000.
39. Johnson, S., D. Kaufmann, and P. Zoido-Lobaton (1998), “Regulatory Discretion and the Unofficial Economy”. AEA Papers and Proceedings. Pp. 387-392.
40. Karanfil, F. and A. Ozkaya (2007). “Estimation of real GDP and unrecorded economy in Turkey based on environmental data”. Energy Policy, doi:10.1016/j.enpol.2007.04.012
41. Kasnakoğlu, Zehra (1993), “Monetary Approach to the Measurement of Unrecorded Economy in Turkey”, METU Studies in Development, 20 (1-2) pp. 87-111.
42. Koban, E., Z. Fırat, and E. Selimoğlu, “Perakende Sektöründe Kayıtlı-Kayıtdışı Faaliyetlerin Bursa Özelinde Karşılaştırmalı Analizi”, AMPD Bilimsel Araştırma Platformu, İstanbul: bzd Yayın ve İletişim Hizmetleri, 2006.

43. Lippart, Owen and Michael Walker (1997), The Underground Economy: Global Evidence of Its Size and Impact, Vancouver: BC, The Fraser Institute.
44. Mehmet Duruel ve Mehmet Kara, “Türkiye’de Ekonomik Büyümenin İstihdam Yaratamama Sorunu”, Sosyal Siyaset Konferansları, (Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş’a Armağan Özel Sayısı), Sayı: 50, 2005, 368-396.
45. Mirus, R. and R. S. Smith (1997). “Canada’s Underground Economy: Measurement and Implications”. in The Underground Economy: Global Evidence of its size and Impact, O. Lippert and M. Walker (eds.). The Fraser Institute, Vancouver, British Columbia, Canada.
46. Öğünç, F. and G. Yılmaz (2000), “Estimating the Underground Economy in Turkey”, Research Department, Discussion Paper, September, The Central Bank of the Republic of Turkey.
47. Portes, Alejandro., Manuel Castells and Lauren A. Benton (Eds)., The Informal Economy: Studies in Advanced and Less Developed Countries, Baltimore: John Hopkins University Press, 1989.
48. Reed, Mike (1985). “An Alternative View of the Underground Economy”. Journal of economic Issues, vXIX, n2.
49. Roemer, Michale and Christine Jones, , Markets in Developing Countries - Parallel, Fragmented and Black, San Francisco: ICS Press, 1991.

50. Rose-Ackermann, Susan (1997), “Corruption and Development”, Washington D.C., World Bank.
51. SAM Araştırma Danışmanlık, “Kayıtlı Perakende Satış Noktaları Kannat Anketi-Raporu”, AMPD Bilimsel Araştırma Platformu, İstanbul: bzd Yayın ve İletişim Hizmetleri, 2006.
52. Savasan, F. and F. Schneider (2006), “What Determines Informal Hiring? Evidence from the Turkish Textile Sector”, The Middle East Business and Economic Review, Vol. 18, No. 2, pp. 14-32.
53. Savasan, Fatih (2003), “Modeling the Underground Economy in Turkey: Randomized Response and MIMIC Models”, the Journal of Economics, v. XXIX, n. 1, 49-76.
54. Savasan, Fatih and Mehmet Emin Altundemir, “Corruption and Hidden Economy: Letting the Fingerprints Tell the Story”, European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences, Issue 7 (2007), pp. 114-130.
55. Schneider, F. and F. Savasan (2007), “Dymimic Estimates of the Size of Shadow Economies of Turkey and of Her Naighbouring Countries”, International Research Journal of Finance and Economics, Issue 9, pp. 126-143.
56. Tanzi, Vito (1995), “Corruption, Arm’s Length Relationships, and Markets”, in the Economics of Organized Crime, ed. G. Fiorentini and S. Peltzman (Cambridge: Cambridge University Press), pp. 161-180.

57. Tanzi, Vito (1998), “Corruption Around the World: Causes, Consequences, Scope, and Cures” IMF Working Papers.
58. Temel, A., A. Şimşek, and K. Yazıcı (1994), “Kayıtdışı Ekonomi Tanımı. Tespit Yöntemleri ve Türk Ekonomisindeki Büyüklüğü”, Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, DPT.
59. Thomas, Jim (1999). “Quantifying the Black Economy: ‘Measurement without Theory’ Yet again?”. The Economic Journal. 109, pp F381-F389.
60. Us, Vuslat (2004). “Kayıtdışı Ekonomi Tahmini Yöntem Önerisi: Türkiye Örneği”. Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni 2004/17. <http://www.tek.org.tr> [Erişim: Mart 2006]
61. Varol, Kübra (2005), “Tekstilde Kotasız Dönem Başlarken Çin İmparatorluğunu Genişletme Yolunda”, Activeline, January 2005, 1-15, <http://www.makalem.com> [Erişim: Mayıs 2005].
62. Yayla, M. (1995), “Unrecorded Economy in Turkey”, Middle East Technical University.

www.kayititekstil.org

www.kayititekstil.org

facebook.com/kayititekstil

twitter.com/kayititekstil

ikgproje@duzcetso.org.tr

İNSAN KAYNAKLARININ
GELİŞTİRİLMESİ
PROGRAM OTORİTESİ

